

„...MEGTALÁLNI A LEHETŐ LEGSEMLEGESEBB JOGI KERETET, AMELY ELFOGADJA A VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK KÜLÖNBSÉGEIT”

W. COLE DURHAM JR.-RAL, A BRIGHAM YOUNG UNIVERSITY JOGI
KARÁNAK PROFESSZORÁVAL UITZ RENÁTA BESZÉLGET*

Amikor az 1990-es években először érkezett Kelet-Közép Európába, szemtanúja volt a vallásszabadsági szintér kinyílásának. A „régiközösségek” keresték a visszautat, az „új vallási mozgalmak” pedig egy korábban elérhetetlen területre léptek be. Eleinte kérdéses volt az állam és az egyházak viszonyának újrendeződése, illetve kérdés volt, hogy az új demokráciák milyen feltételek mellett biztosítanak jogi személyiséget az egyházaknak. Húsz év távlatából hogyan tekint vissza ezekre az időkre?

A berlini fal lebontását követő mámoros napok felejthetetlenek. Az eufória első hulláma olyan törvénykezési robbanást hozott az egykori kommunista térben, amely félresöpörte a kommunista múlt sok maradványát, és úgy tűnt, hogy egy liberális jövő felé mutat. Természetesen ezt már előrevetítette az oroszországi *glasznoszty* és *peresztrojka*, valamint a szinte egyik napról a másikra bekövetkező 1989-es változások Magyarországon és máshol is a régióban. 1989 elejéről való az egyik emlékezetes dokumentum, a helsinki folyamat bécsi záróokmánya, amelyet az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet – az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) elődje – léptetett életbe. A záródokumentum emberi jogi kötelezettségek széles skáláját vonultatja fel, köztük konkrét kötelezettségvállalások hosszú listáját a lelkiismereti és vallásszabadság terén. Az aláírók kötelezték magukat a toleráns környezet kialakítására, arra, hogy jogi személyiséget biztosítsanak a vallási közösségeknek, garantálják az egyházi autonómiát, a szülők jogát, hogy gyermekeiket a hitüknek megfelelően neveljék fel, a vallási irodalom behozatalához és terjesztéséhez való jogot és így tovább. Részben ezekre az elkötelezettségekre vagy egyszerűen az idők szavára

válaszul új, a vallásszabadságot és a vallási közösségeket érintő törvényeket fogadtak el az egykori szovjet tagköztársaságokban és Kelet-Közép-Európa-szerte.

Hogyan értékelné az egyházak bejegyzésének, a vallási közösségek jogi személyiséggé válásának jelenlegi helyzetét a kelet-közép-európai és a poszt-szovjet térségben? Visszatekintve, voltak-e olyan kompromisszumok, amelyek később lényegtelennek váltak, illetve lát-e olyan engedményeket, amelyek később végzetesnek bizonyultak? Az Emberi Jogok Európai Bírósága egyre határozottabban követeli meg, hogy a régi tagállamok is ésszerű feltételekkel biztosítsanak hozzáférést a vallási közösségeknek a jogi személyiséggel járó állami elismeréshez. Mennyiben tudható be az EJEB érezhetően megnövekedett önbizalma a posztkommunista államokban tapasztalható fejleményeknek?

Az 1990-es évek kezdeti eufóriája sok kelet-közép-európai országban és a Független Államok Közösségében is lanyhult. A csökkenés mértéke országról országra változott, de alapvetően az történt, hogy a történelmileg uralkodó egyházak újra megvetették a lábukat és elkezdték visszanyerni korábbi pozíciójukat. Az egyes államokban eltérő formában zajlott a visszarendeződés. Az egyházak többnyire már nem akartak kizárólagos állami elismerést, de kiemelt mértékűt igen. A különböző államok ezt gyakran úgy oldották meg, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság védelmében többé-kevésbé követték a nemzetközi egyezmények – a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (PPJNE) és az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény (EJEE) által kijelölt nyomvonalat, és emellett elismerték

* A beszélgetésre a 2011. évi C. törvény elfogadását követően került sor.

egy vagy több egyház történelmi szerepét. A viszálylépési hullám idején a törvények gyakran megnehezítették valamely más hitre való áttérést, és az új vallási mozgalmak regisztrálását is megnehezítették. A „veszélyes” és „totalitárius” szektáktól való túlzott félelem is hozzájárult ahhoz a nyomáshoz, amely az efféle törvények elfogadásához vezetett. Ennek tipikus példája az Oroszországban 1997-ben elfogadott törvény a lelkiismereti szabadságról és a vallási egyesülésekről.

Az EBESZ 1996-ban *Human Dimension* szemináriumot tartott a lelkiismereti és vallásszabadságról, amely végül az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR) égisze alatt működő vallásszabadság-ügyi tanácsadó testület létrehozásához vezetett. Ennek a testületnek a létrejötte óta lehetősége van a vallásszabadsággal kapcsolatos törvények felülvizsgálatára, és sokat tett azért, hogy az EBESZ-régióban az alapvető emberi jogi normákat tiszteletben tartsák. A tanácsadó testület munkája során sok esetben működött együtt az Európa Tanács Velencei Bizottságával. Az együttműködés legnevezetesebb eredménye a vallásszabadság és az egyházi viszonyok szabályozására vonatkozó irányelvek kidolgozása.

Az 1990-es évek végén kezdett az EJEB olyan döntéseket hozni, amelyek vallási közösségek jogi személyiséggel járó állami bejegyzéshez való jogát ismerik el. A döntések nyomán ma már világos, hogy az egyházi státusz megtagadása beavatkozást jelent a vallás- és a gyülekezési szabadságba. Mivel a lelkiismereti és vallásszabadság emberi jog, amelynek érvényessége nem függ állami elismeréstől vagy adományozástól, a nyilvántartásba vételt nem lehet kötelezővé tenni olyan csoportok számára, amelyek nem igényelnek állami elismerést. A gyakorlatban napjainkban a legtöbb közösség a jogi személyiség megszerzésével járó bejegyzési formát választja.

Ebben a tekintetben a vallási csoportoknak képesnek kell lenniük arra, hogy olyan jogi személyiséggel járó állami elismerést nyerjenek, amely megfelelő jogi lehetőségeket biztosít vallási tevékenységeik teljes körű gyakorlására. Világossá kell tenni, hogy milyen természetű követelményeknek kell megfelelniük a bejegyzéshez, elfogadhatatlan a kérelem ismételt beadatásához vezető közigazgatási késlekedés. A dokumentumok formális felülvizsgálata nem használható fel késleltetés és zaklatás ürügyeként. A jogi személyiséggel járó bejegyzést nem szabad hosszú honosságbeli vagy túl magas létszámbeli feltételhez kötni. A bejegyzés nem tagadható meg pusztán azért, mert a vallási szervezet alapítói kül-

földiek vagy mert a központja külföldön van. Általánosságban az állam kötelessége a vallási csoportok iránti semlegesség és pártatlanság, a jogi személyiséggel járó bejegyzési eljárás nem terjedhet ki a hitelvek vagy egyházi struktúrák tartalmi értékelésére.

A jogi személyiséggel járó állami bejegyzés megszerzésére irányadó nemzetközi standardok alapján hogyan értékeli az új magyar törvényt az egyház és az állam viszonyáról, különösen az egyházak bejegyzése tekintetében?

Sajnálatosan és számomra nagyon meglepő módon – az alapján, amit Magyarországnak a demokrácia és az emberi jogok iránti elkötelezettségéről tudok – az új törvény az európai és az EBESZ-államok törvényei közül az egyik legkorlatozóbb. Egy tanulmány szerint, amely a régió egyházbejegyzési szabályait vizsgálja, a legtöbb országban tíz vagy annál több taggal rendelkező csoport már bejegyezhető. Néhány országban volt olyan elmozdulás, amely a bejegyzéshez szükséges létszámot felfelé vinné, de Magyarország ezer tagot előíró követelménye a második vagy harmadik legmagasabb létszámot állítja feltételként. Meg kell említenünk, hogy egyesületként ennél kevesebb taggal is regisztrálhat egy vallási közösség, de a törvény szerint az egyházi státuszhoz tipikusan kapcsolódó bizonyos jogokkal az egyesületnek nem rendelkeznek, ilyen például a vallási csoportok autonómiájának védelme.

Aggasztó, hogy a törvény parlamenti vitája nyomán jelentősen megszigorodtak a bejegyzési szabályok. A változások, amelyeket az utolsó pillanatban, éjfél körül fogadtak el, nagyon sokat rontottak az addig is vitatható törvényen. A legmeglepőbb és abszolút szokatlan elem az a szabály, hogy az egyházak bejegyzését a parlament kétharmados többségének kell elfogadnia.* Ez azt is jelenti, hogy az Országgyűlés felhatalmazta a képviselők egyharmadát (vagyis a kisebbségüket) arra, hogy megvétózza a nekik nem tetsző vallási csoportok egyházként történő bejegyzését.

Ha ezt az eddig teljesen példa nélküli vétőszabályt figyelmen kívül is hagyjuk, a valóságban az várható, hogy a kezdeti parlamenti bejegyzési eljárások után a kis vallási közösségeknek nagyon nehéz lesz, ha nem lehetetlen, olyan mértékben magukra irányítaniuk a parlament figyelmét, hogy az ügyük napirendre kerüljön. Ennek az lesz az eredménye, hogy sok szervezet egyszerűen ellehetetlenül, és nem lesz képes elérni az egyházkénti bejegyzését.

* A 2011 decemberének végén elfogadott *2011. évi CCVI. törvényből* kikerült a kétharmados szabály (U. R.).

Eredetileg azzal indokolták az új magyar törvényt, hogy a „szektabiznisz” visszaszorításához szükséges. Elképzelhetőnek tart egy olyan megoldást, amely ezt a konkrét problémát – ha egyáltalán létezik a valóságban – megoldja?

Jó néhány olyan rendszer van a világon, amely egyszerűen elkülöníti a vallási tevékenységekre vonatkozó jogi személyiséget az adójogi státusztól. Az Egyesült Államok jó példa erre. A magyar helyzet annyiban összetett, hogy az adókedvezmények a jogi személyiséghez vannak rögzítve. A jogi személyiséghez való hozzáférés és az adókedvezményhez, állami támogatáshoz és más állami-egyházi együttműködéshez való jog különválasztása azzal az előnnyel jár, hogy a vallási közösségek szabadon megkezdhetik működésüket, még mielőtt döntés születik állami támogatásukról. A valóságban a legtöbb csoport legitim. A kérdéses szervezeteket anélkül is ki lehet gyomlálni, hogy akadályoznák a kisebb közösségeket vallásuk szabad gyakorlásában.

A vallási csoportok állami támogatása mindig egy újabb réteggel növeli a szabályozás komplexitását. A probléma része az is, hogy amint az állam pénzbeli támogatást ad az egyházaknak, jogosan igényli, hogy azt a célnak megfelelően használják fel. A támogatásból állami felügyelet következik.

Az eddigiekben egy nagyon érzékeny háromszöget vázolt fel az egyházi státusz, a költségvetési támogatás és az egyházi autonómia védelme között. Ez mennyiben egyeztethető össze az egyházi autonómia védelmével?

Ha egy egyházi szervezet állami támogatást kap, természetes, hogy az állam ellenőrizni kívánja, hogy a megjelölt célokra használják-e a pénzt és nem másra. Azzal, hogy egy egyház állami támogatást fogad el, egyben döntést hoz: „Igen, elfogadjuk a feltételeket.” Egy vallási testület dönthet úgy, hogy lemond a pénzügyi támogatásért cserébe néhány jogáról – mintha szerződést kötne. Az emberek, amikor szerződnek, feladják szabadságuk egy részét, de ezt azért teszik, mert olyan más előnyökre tesznek szert, amelyek kívánatosabbak a számukra.

Az állam persze nem használhatja korlátlanul az anyagi támogatást a vallási konformitás kikényszerítésére. Amikor egy állam különböző csoportok számára is elérhetővé teszi a finanszírozást, a támogatást nem használhatja arra, hogy kötelezővé tegye vagy kioroszakolja bizonyos hitelvek feladását. A választott megoldás úgy kell hogy fenntartsa a pénzügyi ellenőrzés lehetőségét, hogy közben megőrizze az egyházak autonómiáját.

Hadd mondjak egy gyakorlati példát. Tegyük fel, hogy egy vallási közösség ingyenkonyhát üzemeltet és ehhez állami támogatást is kapnak. Feltehetően hálásak az államtól kapott segítségért. De ha az állam azt mondja: „nos, ha elfogadjátok a támogatást, akkor soha többé nem mondhattok áldást az ételre”, azzal az állam a vallásgyakorlással összeegyeztethetetlen dolgot kér a vallási közösségtől. A helyzet még bonyolultabb lenne, ha az egyház az állami támogatásból vásárolt ételből csak azoknak adna, akik hajlandók csatlakozni hozzájuk. Az állami támogatást sem arra nem lehet használni, hogy az állam vallási közösségekre gyakoroljon nyomást, sem arra, hogy az egyház egyénekre gyakoroljon nyomást annak érdekében, hogy hívőket toborozzon. A támogatás ilyen felhasználása is megengedhetetlennek tűnik, mivel vallásos nyomást gyakorol emberekre, ami elfogadhatatlan. A határvonalat úgy kell meghúzni, hogy minden vallási csoportnak megfelelő autonómiája legyen megvalósítani önmagát, anélkül, hogy az állami támogatás felhasználásával másokat a saját vallása gyakorlására kényszerítene.

A kilencvenes évek közepén amellet érvelt, hogy a vallásszabadság mint egyéni jog és az állam és az egyházak közti viszonyok bonyolult összefüggésben állnak, vagyis nem olyan egyszerű a helyzet, hogy az állam és egyház nagyobb mértékű szétválasztása nagyobb egyéni szabadságot eredményez. Hogyan alkalmazható ez a megközelítés a jelenlegi európai kísérletekre, amelyek a vallási szimbólumok kitiltását célozzák a közterekről?

Kiindulásképp összefoglalnám az egy évtizede kifejtett álláspontomat. A berlini fal leomlása után sokféle erőfeszítés történt a törvényi szabályozás átdolgozására. Gyakran szlogenszintű megközelítések születtek a probléma megoldására. A vallásszabadság területén gyakran hallani a leegyszerűsített „állam és egyház szétválasztása” szlogent. Erre válaszul az én írásom azt kívánta bemutatni, hogy egy sor olyan lehetséges egyház-állam konfiguráció létezik, amely magas szinten biztosítja a vallásszabadság védelmét. Általában az elválasztási rendszereket hozzák összefüggésbe a vallásszabadság védelmével, de ugyanez elmondható Európa számos együttműködéses (kooperációs) alapon működő rendszeréről, mint például Németországról. A vallásszabadság védelmének magas szintjével találkozunk olyan országokban is, ahol államegyház működik, mint Angliában és a skandináv országokban. Ezt azért fontos felismernünk, mert különböző országok különböző történelmi hagyományokkal rendelkeznek. Egy országnak elegendő mozgástere

van arra, hogy elismerje a vallások történelmi szerepét emellett, hogy közben a vallásszabadságot is biztosítja. Azonban az a tény, hogy egészen különböző rendszerek is összeegyeztethetők a vallásszabadsággal, nem jelenti, hogy végtelen a rugalmasság ezen a területen. Az 1990-es évek elején az EJEB a hagyományok megőrzésére és a vallásszabadsághoz való alapvető jog egyensúlyának fenntartására helyezte a hangsúlyt. Már feledésbe merült, hogy az első ügy, amelyet a 9. cikk alapján döntött el az EJEB, a Kokkinakis-ügy volt 1993-ban. Innen fejlődött tovább a bíróság vallásszabadság-gyakorlata. Hangsúlyozandó, hogy az EJEB szükségképpen az európai politikai rendszerek sokféleségére figyelemmel dönt ezekben az ügyekben.

A vallásszabadságot fenyegető veszélyek abból erednek, ha az állam túlzottan azonosul egy bizonyos vallással vagy ideológiával. Az egyik legfontosabb dolog, amire a munkám rámutatott, az volt, hogy ha az állam azonosul egy vallási irányzattal, amely aztán monopóliumhoz vagy oligopóliumhoz jut, ezzel fenyegeti mindazoknak az embereknek a vallásszabadságát, akik nem tartoznak a belső klubba. Az azonosulási kontinuum másik végén pedig, ahol az állam egy bizonyos szekuláris ideológiával azonosul túlzottan, vallásellenes korlátozások fenyegethetik a vallásszabadságot.

Arra van tehát szükség, hogy az adott ország hagyományainak megfelelően olyan jogi környezet alakuljon ki, amely üdvözli és hajlandó elfogadni a vallási különbségeket. A burkavítában azt látom az egyik problémának, hogy a szekularizmushoz való ragaszkodás akadályozni kezdi a nyilvános helyeken történő vallásgyakorlást, ahelyett, hogy lehetővé tenné a szabad vallásgyakorlást. A kulcskérdés: megtalálni a lehető legsemmlegesebb jogi keretet, amely elfogadja a vallási közösségek különbségeit. Ha ez az igazi cél, akkor különösen problematikus azzal érvelni (ahogyan sokan teszik), hogy nem megengedhető, hogy a nyilvános társadalmi vagy politikai vitában egy vallási csoport saját vallási hitelveire és álláspontjára támaszkodjon. Teljesen helytelen azt állítani, hogy a vallásos közbeszéd az egyetlen hang, amelyet ki kell tiltani a vélemények piacáról. Senkinek nincs joga arra, hogy másokra rákényszerítse a nézeteit, de éppen attól lesz gazdag egy demokratikus társadalom, hogy mindenkinek jogában áll a nyilvánosság előtt érvelni, beszélni és felvázolni a saját elgondolásait és hitét.

Elfogadható-e, ha a semleges állam az egyházakat és a vallási közösségeket is belevonja az állam-egyház viszonya határainak újragondolásába, az egyházi autonómia körének újragondolásába?

Az ilyen párbeszédnek létfontosságúak. Amikor az EBESZ vallásszabadság-ügyi tanácsadó testülete a vallásoktatásnak a közoktatásban irányadó elvein (az úgynevezett Toledói Irányelveken) dolgozott, az egyik legvilágosabban megfogalmazott elv az volt, hogy az ilyen viták minden résztvevője és érintettje iránt tiszteletet kell mutatni. Ez a társadalmi polarizáció csökkentésének egyik kulcsfontosságú alapelve. Ez megtörténhet úgy, hogy összehozzuk az embereket, beszéljenek arról, amiben nem értenek egyet, sőt, dolgozzanak együtt a közös problémák megoldásán. A bizalom szintje növekedhet ezzel. Csak így kezdik majd fokozatosan kényelmesebben érezni magukat az emberek más csoportok közelében. Kicsi a valószínűsége a bizalom szintjének emelkedésének, ha bizonyos alapvető egyéni hitelveket kizárunk a párbeszédből.

A nyitott párbeszédnél még a különböző nézeteket tiszteletben tartó elfogadásban lehet reménykedni. Ez azon múlik, hogy a mások iránti tisztelet mennyire épül bele az egyén identitásába. Ehhez alapvető és bonyolult változásra van szükség. Az egyik kérdés, amelyet gyakran felvetek, így hangzik: eljőhet-e az a nap, amikor az európaiak saját identitásukat nem egy bizonyos vallási vagy hitelvi rendszerben határozzák meg, hanem az európai demokráciához és az emberi jogokhoz való viszonyukban, amelyben a lelkiismereti és vallásszabadság is benne foglaltatik? Vagyis eljőhet-e az a nap, amikor a partikularizált identitás átvált egy jóval kozmopolitább önazonosság-tudatba, amely azt mondaná: európai vagyok, és ebben az egyik csodálatos dolog az, hogy én magam lehetek, hitelesen önmagam; lehetek magyar, lehetek katolikus, kálvinista vagy mormon, lehetek bármi, de tudom, hogy biztonságban vagyok. Ehhez az átmenethez meg kell találni a vallási feszültségek feloldásának módját, amihez a tisztelet, a vallási türelem szaporodó számú példáira van szükség.

A helyzet egyik ironiája, hogy ma minden eddiginél jobban tudjuk: a vallási feszültségek feloldásának az a módja, hogy az emberek különbségeikben is biztonságban érezzék magukat. De létezik egy olyan természetes ösztön, amely úgy próbálja kikerülni a feszültséget, hogy homogén viselkedési mintákat igyekszik kikényszeríteni. Egyre inkább bizonyítottá válik, hogy a vallási csoportokra vonatkozó korlátozások szigorítása növeli a társadalmi problémákat, mert ezek a vallási közösségek fenyegetve érzik magukat, ezért visszaütnek, így a legkülönbözőbb módokon válnak a társadalmi instabilitás forrásává. Ezeknek a problémáknak a nagy része megszűnne, ha az érintettek tudnák, hogy védelmet élveznek, és nem lesznek hátrányos megkülönböztetés áldozatai.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy nem léteznek súlyos biztonsági problémák és határok, de van valami, amit biztosan tudunk ma, ahhoz képest, amit két századdal ezelőtt tudtunk, amikor a vallásszabadság még csak társadalmi kísérlet volt: a vallásszabadság elősegíti, hogy az emberek megbecsülve érezzék magukat, és segít a társadalom stabilizálásában. Tehát az a kérdés, hogy hogyan kell felépíteni egy befogadó keretet, és hogyan lehet eltávolítani belőle azokat az elemeket, amelyeket könnyen lehet manipulálni az identitásért folyó harcokban.

Ebből elég egyértelműen következik, hogy a semleges államnak az a feladata, hogy megvédje a vallási kisebbségeket. Egyetért ezzel?

A vallásszabadság területén az egyik legirónikusabb jelenség, különösen, ha beindul a polarizáció, hogy mindenki fenyegetve érzi magát. A többség azért, mert úgy érzi, kezdi elveszíteni a társadalomban betöltött helyét, a helyzete erodálódik. A kisebbségek nyilvánvaló okokból érzik magukat fenyegetve. Olyan keretre van szükség, amely egyaránt védelmet nyújt a nagy és a kis közösségeknek.

Az új magyar törvény egyik nagy tragédiája az, hogy Magyarország, a legtöbbször, amikor ott jártam, olyan hely volt, ahol az emberek magas fokú vallásszabadságot élvezhettek. Az új törvény alapvetően azt érte el, hogy mindenféle csoport fenyegetve érzi magát, és aggódik a többség lehetséges zsarnoksága miatt, úgy, ahogyan eddig nem volt oka rá.

A semlegesség követelményének van egy lehetséges megfordítása, amely a vallásos motivációt figyelmen kívül hagyja. Sokan azt feltételezik, hogy bizonyos feszültségek feloldására az lenne a semleges megközelítés, legalábbis Európában, ha az iszlámmal kapcsolatos problémák helyett a bevándorlásról és az asszimilációról beszélünk. Segítheti ez a közvetett megközelítés a vallásszabadság védelmét?

Ennek az évnek az egyik áttörése az, hogy az Európai Unióban sikerült eltávolodni a vallás megsértésének kérdéskörétől, és bátorítani a tagállamokat, hogy ez érzékelt diszkriminációval (ebben az esetben a muszlimok ellen) ne úgy foglalkozzanak, mint amire megoldás lehet egy jórészt szimbolikus törvény elfogadása. Célravezetőbb a mögöttes problémák feltárása, vagyis a szegénység, a munkanélküliség vizsgálata, az, hogy milyen diszkriminációt szenvednek el nagyon gyakran a muszlimok Európa különböző részein. Ebben az értelemben segít, ha

ezeket a tényezőket is figyelembe vesszük, ha megnézzük, hogy meg tudjuk-e oldani az emberi problémákat. Ez más feszültségeket is feloldana.

Másrészt az is igaz, hogy problematikus az a megközelítés, amely egyszerűen ki akarja szűrni a vallási dimenziót, mintha anélkül meg lehetne oldani a problémát. Minden vallási közösségben vannak olyan emberek, akikben nem lehet megbízni. Vannak szélsőségesek, vannak olyanok, akik bűncselekményeket követnek el, de épp ezért léteznek a vallásszabadságnak korlátai is. A világi oldalak meg kell értenie, hogy a semlegesség nem azt jelenti, hogy minden közteret meg kell tisztítani mindenféle vallási beszédetől vagy jelenségtől. Olyan módszerre van szükség, amely segíti az embereket abban, hogy megtudják: joguk van kijönni a közterekre, biztonságban lesznék, és más emberek jogait is tisztelniük kell. De nyitott fórumra van szükség, nem pedig semlegesre.

Az USA több állama betiltotta, illetve betiltani tervezi az iszlám vallási jog rendszerét, a shariát. Az Egyesült Királyságban és Kanadában is változó eredménnyel folynak viták a sharia választottbíráskodás ítéleteiről. A nemzetközi joggyakorlat szempontjából milyen következményei lehetnek ezeknek a vitáknak, amelyek alapvetően a vallásos jogrendszereknek adható hatásköréről, illetve a jogrendszerek pluralitásáról szólnak?

A világ autonóm vallási közösségek világából az autonóm állam felé tart. Olyan helyzetbe kerültünk, ahol az erőteljes, burjánzó jóléti államok elkezdtek megkérdőjelezni a vallási csoportok autonómiáját. Egyre inkább aggasztó, hogy a vallási közösségek így elveszítik saját eredeti identitásukat. Meg kell találnunk a módszereket, amelyek segítségével működhet a vallási csoportok autonómiája, s ezáltal az életüket más irányba vezethetik. A sharia ügyeknek a másik oldalán egy sarkos vita áll, ahol az Egyesült Államokban elfogadott törvények csak az vita egyik pólusát képviselik, így elkerülhetetlenül diszkriminatív eredményhez vezetnek.

Mindannyiunk számára az a hatalmas kérdés, hogy az iszlám és a többi vallási hagyomány között építhető-e híd. Bizonyos szinten ez hivatalosan lehetetlen, hiszen az iszlám egyik interpretációja szerint minden más hitrendszernek bele kell tagozódnia és alá kell vetnie magát az iszlám szabályainak. Emberek hihetik ezt a vallásuk szerint, de ha alkalmazni is akarják más hitrendszerekre, az már probléma.

Az igazi kihívást az jelenti, hogy megtaláljuk az egyéni autonómia védelmének azt a módját, amely

viszonylag tág mozgásteret enged. Ha ez nem sikerül, a pluralizmus értékeiből veszítünk. A kockázat egyik forrása az, hogy számos modern államban olyan hangsúlyt fektetünk a jogegyenlőségre, hogy mindenkit azonos bánásmódnak vetünk alá. A semlegességet azonosítjuk az azonossággal, azzal, hogy mindenkinek ugyanaz az elbánás jár. Képmutatóan tiszteljük a pluralizmust, de a háttérben az áll, hogy mindenkinek pontosan ugyanúgy kell pluralistának lennie, ami viszont természeténél fogva ellentétes a valódi pluralizmus fogalmával. Ez is azt az alapvető álláspontomat erősíti, hogy a különbségek őszinte befogadásához [*genuine accommodation*] vezető

utat kell megtalálni, amellett, hogy mindig lesznek csoportok, amelyekkel nagyon nem tudunk egyetérteni. De ha – tág határok között – helyt adunk a társadalmi különbségeknek, és lehetővé tesszük, hogy mindenki érezze az alkotmány és a törvények védelmét, sokkal gazdagabb, sokfélebb társadalmunk lesz, olyan, ahol mindenki biztonságban érezheti magát. Ezért remélem, hogy a magyar egyházügyi törvénynek az utolsó pillanatban elfogadott változásait újragondolják, és a toleranciának, a kölcsönös tiszteletnek és az eredeti vallásszabadságnak elkötelezett bölcsebb hangok fognak végül győzedelmeskedni.